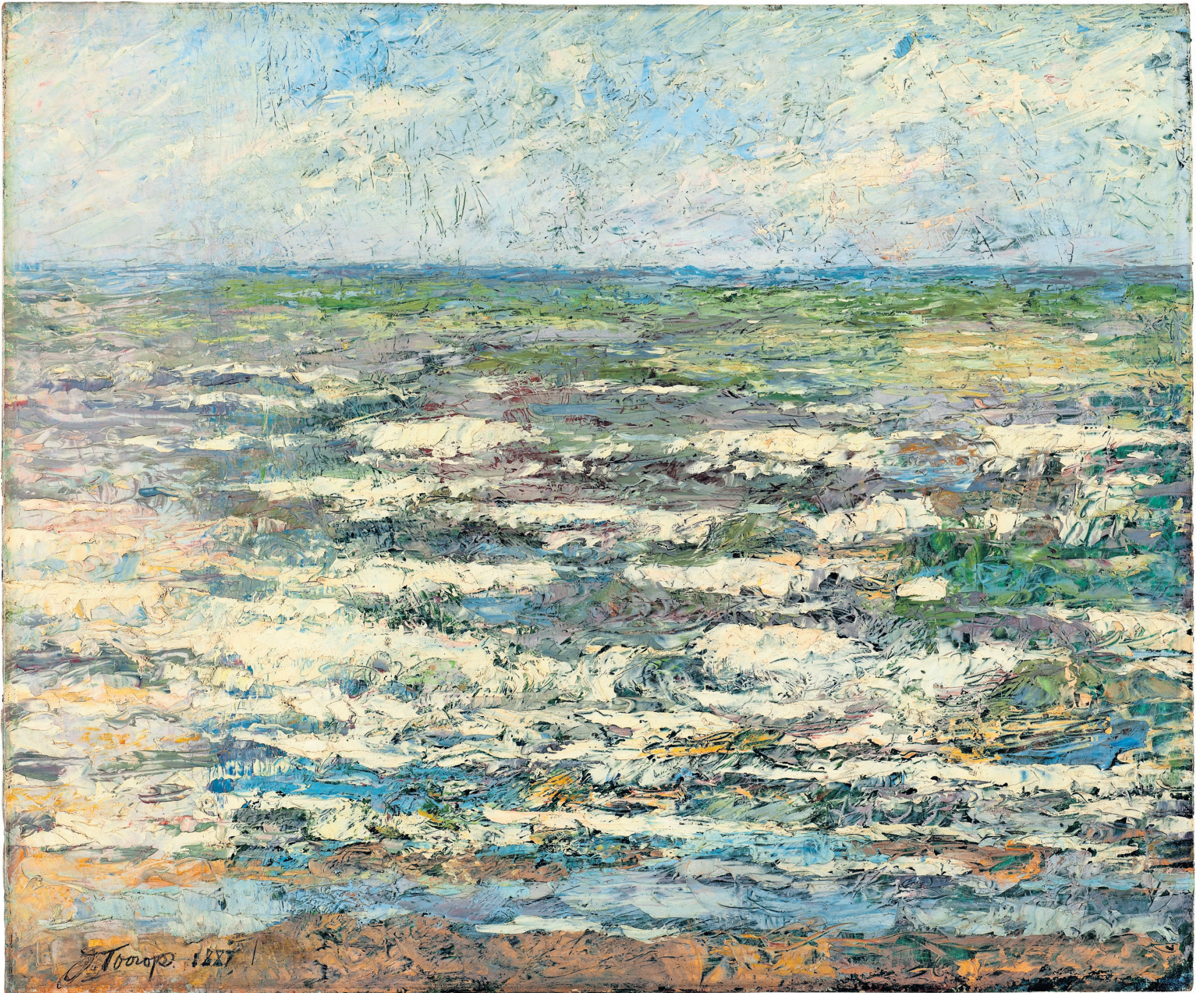

Oorlog in Amsterdam Het raadsel van dat blonde jongetje

→ Bij *De zee bij Katwijk* van Jan Toorop vindt hoofdpersoon Joël Blum flarden van herinneringen terug. BEELD RIJKSMEUSEM

Overal in het heden de sporen van het verleden

Als de Israëlische schrijver Joël Blum in het Joods Historisch Museum beelden ziet van zijn moeder met een vreemd jongetje op haar arm, kantelt zijn wereld. Emuna Elon laat hem het mysterie onderzoeken.

Marjolijn de Cocq

De afspraak is in het Joods Historisch Museum, plaats waar de plot van haar boek *Sonja's zoon* begint. Vandaag is de Israëlische schrijfster Emuna Elon (63) er met haar zes volwassen kinderen, die haar bijstaan tijdens haar eerste bezoek aan Amsterdam sinds de dood van haar echtgenoot, rabbijn en voormalig Knessetlid Binyamin Elon, een jaar geleden. Vier jaar geleden was ze met hem in het Joods Historisch Museum en zagen ze er de beelden van een Joodse bruiloft in oorlogstijd – inspiratie voor haar vierde roman, die nu in Nederlandse vertaling is verschenen. “Het verhaal kwam gewoon naar me toe. Het móest worden geschreven.”

In *Sonja's zoon* reist de gevierde Israëlische schrijver Joël Blum, een in zichzelf gekeerde man, met zijn vrouw naar Amsterdam om zijn nieuwste roman te promoten. Tegen zijn zin, in een hoek gedreven door zijn Amsterdamse uitgever – zijn moeder heeft hem toen ze nog leefde de belofte afgedwongen dat hij nooit de stad zou bezoeken waar zij haar man voor het laatst zag, stad van haar oorlogsherinneringen.

Tijdens een bezoek aan het Joods Historisch Museum herkent Blum zijn moeder op filmopnamen van de Joodse bruiloft. Maar in het blonde jongetje op haar arm herkent hij zichzelf niet. Blum besluit zijn verdere promotietrips af te zeggen om in Amsterdam het verleden van zijn moeder en het raadsel van dat jongetje te onderzoeken – ook weer materiaal voor een boek.

Gaandeweg *Sonja's zoon* raken heden en verleden steeds meer vervlochten en ziet Blum overal in het Amsterdam van nu de sporen van toen.

→ Vissersvrouw met kind op de arm van Jacob Israëls. BEELD RIJKSMUSEUM

‘Het waren de straten waar ik als Joodse niet had mogen lopen, de trams die ik niet had mogen nemen’

‘Iemand in Israël zei tegen me: wat is die Blum lui zeg, dat hij dit verhaal niet zelf heeft geschreven’

Met de omzwervingen van de schrijver Blum hebt u een uiterst Amsterdams boek geschreven. Wat betekent de stad voor u?
“Toen ik hier door de straten liep, raakte ik diep doordrongen van het besef dat deze stad dezelfde is als de stad van toen, dat zich te midden van de grote schoonheid zulke verschrikkelijke dingen hebben voltrokken. Het contrast ervoer ik als zo meedogenloos, dat ik dat onder woorden moest brengen.”
“Wij Israëli’s hebben die connotaties wel met Duitsland of Polen, met Parijs ook, maar hier komen toeristen uit Israël vooral voor de mooie dingen, de grachten, de musea, de bloemen, de fietsen – alle dingen die voor julie zo vanzelfsprekend zijn. Maar die straten, dat waren de straten waar ik toen als Joodse niet had mogen lopen, de trams waren de trams die ik niet had mogen nemen. Ik kon dat verleden zien en voelen in het heden. Bij Joël Blum gaat dat door elkaar vloeien, maar in mijn eigen beleving was dat net zo. Het is niet mijn verhaal, ik kom hier niet vandaan, maar het is mijn verhaal geworden.”

Hebt u zich net als uw hoofdpersoon in de stad gevestigd om dit boek te schrijven?
“Niet zolang als Joël Blum, maar wel een maand, net als hij in een hotel in de buurt van het Museumplein. De meeste research heb ik thuis gedaan, onder meer in het Yad Vashem in Jeruzalem.”
“In Amsterdam heb ik het huis in de Jacob Obrechtstraat uitgekozen dat Blum kiest als het huis waar hij met zijn ouders en zus gewoond zou kunnen hebben. En ik zag net zoals hij de vrouw op de fiets met een baby en een klein meisje waarin hij de figuur van zijn moeder spiegelt. Het verhaal stroomde van alle kanten naar me toe, ik hoorde en voelde het in de straten.”

U laat Sonja en haar man en hun Joodse vrienden lang denken dat het wel zal meevallen hier.
“Dat is een gevoel waarmee ik me heel goed kan identificeren. De oproepen, het opgeven van hun eigendommen, de Jodenster, stap voor stap werd hun leven van hen afgenomen. Maar ze bleven geloven dat wat er in Duitsland gebeurde, hier niet kon.”
“Neem die beelden van dat Joodse huwelijk in het museum. Iedereen draagt een Jodenster, maar ziet er blij uit. Ze hebben geen idee wat er aan gaat komen. Het besef wat hun werd aangedaan, kwam pas op het laatste moment. Mensen kunnen ook niet bevatten dat zulke gruwelijke dingen kunnen gebeuren. We willen geloven dat we elke stap weer vaste grond onder onze voeten vinden en dat er geen afgrond is.”
“Voor mij, iemand die niet uit deze stad en dit land komt, is die afgrond hier letterlijk zichtbaar in al het water. Het water onder die vaste grond dat borrelt en bruist om naar boven te komen – en dat doet het hier. Hier zie je hoe de mensheid tegen het water moet strijden om te kunnen bestaan.”

U beschrijft het Museumplein, waar de mensen op het gras liggen zonder besef van de sporen van de oorlog om hen heen. Raakt dat u, net zoals Blum wordt geraakt?
“Het is gewoon hoe we zijn. Ik ben altijd heel huiverig om te veroordelen. Je kunt alleen vanuit je eigen perspectief kijken. Ik weet niet hoe ik daar als Nederlander tegenover zou staan. Schrijver Joël Blum kijkt met mijn Joodse blik; hij schrijft over zichzelf, maar daarmee eigenlijk ook weer over mij – omdat de kern van zijn verhaal mij overviel in Amsterdam.”
“Ik moet denken aan die tekening van Escher van de twee handen die elkaar vasthouden. Hoe meer hij over zichzelf ontdekte, hoe meer ik over mijzelf ontdekte. Het is een onderzoek naar je eigen identiteit dat nooit ophoudt. Een beter besef van het verleden grijpt ook in het heden in.”

Kunst, en de musea aan het Museumplein, spelen een belangrijke rol in uw boek. Blum vindt zichzelf terug in moeder-en-kindportretten van Jacob Israëls. Essentieel is ook De zee bij Katwijk van Toorop, dat hij als jong kind blijkt te hebben gezien. U bent een liefhebber?
“Ik kwam elke dag in het Rijksmuseum of het Van Gogh. In die schilderijen komt het allemaal samen. Zoals een schilderij tot stand komt, schildert de schrijver zijn verhaal. Blum heeft maar een paar flarden, wat herinneringen, wat plekken, en met al die losse draadjes moet hij een stof weven, gebruikmakend van zijn beeldingskracht. Daarom moest ik ook een schrijver van hem maken. Heel grappig, toen mijn boek in Israël verscheen, zei iemand tegen me: ‘Wat is die Joël Blum lui zeg, dat hij u zijn verhaal laat opschrijven. Dat had hij zelf toch ook kunnen doen?’”

Hoe werd uw boek in Israël ontvangen?
“Veel mensen kwamen naar me toe en zeiden dat het hún verhaal was, dat van hún familie. Mensen zeiden ook dat ze nu hun ouders veel beter begrepen. Maar het helpt ook mensen zonder Nederlandse achtergrond hun identiteit beter te begrijpen. Vroeger is belangrijk.”
“Ik vond het altijd leuk om boeken te schrijven, maar ik wist niet of mijn boeken ertoe deden, of ze de wereld werkelijk iets brachten. Nu heb ik dit verhaal geschreven, dat voor veel mensen betekenis heeft. Dat is een cadeau dat de stad mij heeft gegeven. Als ik nu door Amsterdam loop, heb ik het gevoel dat ik Joël Blum tegen kan komen en Sonja en Eddy. Ik zie ze, ik voel ze. En mijn hart huilt om hen. Ze staan voor zo verschrikkelijk veel mensen. Het is niet te bevatten, nog altijd niet.”

Emuna Elon, Sonja’s Zoon, Atlas Contact, 321 blz., €19,99.

Rabbijnen en geleerden

Emuna Elon is opgegroeid in Jeruzalem en New York in een familie van rabbijnen en geleerden. Jarenlang schreef Elon een wekelijks politieke column voor een grote Israëlische krant en ze

heeft essays, korte verhalen, kinderboeken en romans geschreven. Ze won voor haar werk onder meer de de Gold Book Prize van de Book Publishers Association.

Naar bed met Lidewijde Paris
van De Leesambassade presenteert maandag de uitreiking van de Libris Literatuur Prijs. Uit nieuwsgierigheid begon ze aan *Wittgenstein op de luchthaven*.

Gesprekken over toeval

“Ik las nog nooit iets van de filosoof Wittgenstein. Ik las over hem en hij kwam weleens ‘langs’ in een roman, maar hem zelf lezen: nee. Waar zou een roman met Wittgenstein op een luchthaven over kunnen gaan? Dun boekje, dacht ik, eens kijken. Ik lees het verhaal van journaliste Caren die van Londen naar Parijs wil na de Bataclanaanslagen. Er is verdraging. Caren zit vast... op de luchthaven. Opeens worden ze bewaakt, is er alarm. Caren raakt in gesprek met een mysterieuze man die Wittgenstein leest en in gedachte noemt ze hem zo. Vanaf dat moment wordt het allemaal spannender en ingenieuzer. Gesprekken over toeval, over het niet te vertellen verhaal, Carens herinneringen aan de Franse fotograaf Julien, aan haar ‘man voor drie dagen’ Ben en onderonsjes met het hoofd beveiliging verweven zich. Als er dan werkelijk iets gebeurt (ik verklap niks), neemt het verhaal een geweldige wending.”
Husch Josten, Wittgenstein op de luchthaven, Uitgeverij Cossee, vertaling uit het Duits door Anne Folkertsma, 176 blz., €19,99.

Signalement Nu ook in de boekhandel

Ontsnapt aan de klopjacht
1949. Josef Mengele, de marteldokter van Auschwitz, vlucht naar Argentinië, ondersteund door een gemeenschap in Buenos Aires die nog steeds droomt van het Vierde Rijk. Ondanks een klopjacht van dertig jaar sterft hij in 1979 in vrijheid. De Franse journalist, schrijver en scenarist Olivier Guez reconstrueerde zijn vlucht in de roman *De verdwijning van Josef Mengele* (Meulenhoff).

Catastrofale misrekening
1944. De slag om Arnhem is een nationaal trauma. Een van de grootschaligste luchtlandingen in de Tweede Wereldoorlog was een catastrofale misrekening van de Britten en de laatste overwinning van Adolf Hitler. De Britse historicus Antony Beevor geeft in het vuistdikke *De slag om Arnhem* (Ambo Anthos) een compleet beeld van het strijdveld.

Onopgemerkt maar herontdekt
1945. Bij een kleine Zwitserse uitgeverij verschijnt *Niets om het hoofd op neer te leggen*, het dagboek van de Poolse boekverkoopster Françoise Frenkel die van Berlijn naar Parijs is gevlucht en daarna naar Zwitserland. Het blijft onopgemerkt, tot de herontdekking in Frankrijk in 2015. Nu uitgegeven door Atlas Contact, met een voorwoord van Patrick Modiano.

Jongetje tussen het puin
1947. Hamburg. Een jongetje van een jaar of drie wordt bij een dode vrouw gevonden te midden van de puinhopen. De jonge Hanno Dietz en zijn moeder en zusje ontfermen zich in *Oorlogskind* van Mechtild Borrmann (AW Bruna) over het opvallend net geklede jongetje. Gebaseerd op de waargebeurde, nooit opgeloste ‘puinmoorden’ (*Trümmermörder*).

Gered door bombardement
1945. Op 16 februari had de toen 21-jarige Joodse Henny Brenner moeten worden gedeporteerd. Maar het bombardement op Dresden, dat tienduizenden plaatsgenoten het leven kostte, was haar redding. In de chaos die ontstond kon ze vluchten. In *Mijn leven dank ik aan de bommen* (Aldo) doet de inmiddels hoogbejaarde Brenner haar verhaal.

De geheimen van de SAS
1941. De jonge, excentrieke officier David Stirling bedenkt een radicaal plan: een kleine undercovereenheid moet chaos veroorzaken achter de vijandelijke linies. In *SAS, helden en schurken* (Boekerij) beschrijft *Times*-journalist Ben Macintyre op basis van de opengestelde geheime archieven en interviews met nabestaanden en nog levende SAS-leden de geboorte van de legendarische militaire organisatie.

